

Л.О. Гаряга

Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ), gariaga@cibc ck.ua

Постановка проблеми. Трансформація економічних та фінансових відносин, що викликані процесами глобалізації господарського життя, змушують по-новому підходити до діяльності фінансових інститутів, що функціонують в кожній державі. Серед фінансово-кредитних інститутів банки займають чи не найважливіше місце, оскільки вони виступають ефективним посередником при перерозподілі коштів суб'єктів господарювання. При цьому кредитування залишається найприбутковішою статтею активів банку. Здійснення кредитних операцій завжди супроводжується ризиком. Крім того, чим більший ризик бере на себе банк, тим більший дохід він отримає. Така ситуація характерна для банків, які здійснюють діяльність в межах власної країни.

Таким чином, сучасні умови функціонування вказують на те, що діяльність банків усе більшим чином залежить не тільки від стабільності національного фінансового середовища, а й від фінансових умов, що існують у світі. Саме тому процеси глобалізації у фінансовій сфері створюють певні проблеми, з одного, та надають переваги, з іншого боку, учасникам фінансового ринку, які повинні пристосовуватися до нових умов. Отже, урахування процесу глобалізації банківської діяльності є необхідною складовою для нормального функціонування кожного банку національної банківської системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження кредитних ризиків та методів управління ними знайшли своє відображення у наукових працях багатьох вітчизняних та закордонних науковців та практиків, зокрема І. Балабанова, І. Бланка, О. Васюренка, В. Вітлінського, І. Волошина, В. Гейця, І. Гудала, М. Дмитренка, В. Єдронова, І. Івченко, С. Кабушкіна, Е. Морсманна, О. Пернарівського, Л. Примостки, І. Сала, Дж. Сінкі, В. Севрук. Однак, слід зауважити, що вивчення особливостей та взаємозв'язків банківських ризиків завжди залишається актуальним, особливо в умовах посилення глобалізаційних процесів.

Метою статті є виявлення особливостей прояву кредитного ризику в умовах глобалізації банківської діяльності та узагальнення методів управління кредитним ризиком.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація банківської діяльності вносить свої корективи і впливає на величину банківських ризиків. В такому аспекті неможливо розглядати кредитний ризик відокремлено від ризику країни, в якій буде здійснюватись кредитування. У Методичних вказівках з інспектування банків "Система оцінки ризиків", схвалених Постановою Правління

Національного банку України від 15.03.2004 року № 104 [6], враховано цей момент і вказано, що міжнародному кредитуванню, крім кредитного ризику, притаманний ризик країни, який виникає через особливості економіки, соціального ладу та політичного устрою країни позичальника. Також необхідно враховувати трансферний ризик, який полягає у виникненні ймовірних втрат внаслідок непередбачених (додаткових) обмежень при переміщенні фінансових коштів з одних країн в інші. Таким чином, виникає необхідність розрахунку не лише кредитного ризику, а й ризику країни.

Традиційно вважають, що ступінь кредитного ризику залежить від наступних факторів [3; 4; 5]:

- ступінь концентрації кредитної діяльності банку переважно в одній галузі, чутливий до економічних змін;
- значна питома вага кредитів, виданих ненадійним клієнтам;
- концентрація діяльності банку в маловивчених, нових, нетрадиційних сферах;
- кредитування інсайдерів;
- внесення частих чи істотних змін у політику банку по наданню кредитів, формуванню портфелю цінних паперів;
- введення в практику занадто великої кількості нових послуг протягом короткого періоду;
- несумлінність позичальника;
- прийняття як застави цінностей, що важко реалізуються на ринку чи схильних до швидкого знецінювання.

Проте поряд з вищевказаними факторами варто виділити такий фактор як приналежність позичальника та переважна його діяльність на території України чи за її межами.

Таким чином, в умовах глобалізації банківської діяльності доцільно розглядати кредитний ризик в розрізі наступних аспектів:

- кредитний ризик, що виникає під час кредитування іноземних клієнтів за кордоном;
- кредитний ризик, що виникає при кредитуванні клієнтів в межах власної країни.

Якщо йдеться про кредитування вітчизняних клієнтів, то при управлінні кредитним ризиком його розглядають у широкому та вузькому розумінні.

У широкому розумінні:

- відмова (ухилення) від ризику,
- прийняття ризику (видача кредиту).

Відмова (ухилення) від кредитного ризику доцільна лише в тому випадку, коли банк задалегідь володіє перевіреною інформацією про можливу збитковість кредитної операції або ж дана операція суперечить політиці, що проводить банк щодо кредитування.

Прийняття кредитного ризику банком означає, що він згоден надати кошти у користування клієнту згідно умов та принципів кредитування. У такому випадку банк використовує всі доступні йому методи та способи оптимізації ризику. Методам управління кредитним ризиком присвячено наукові праці вчених і практиків, що викладені в багатьох підручниках та статтях.

У вузькому розумінні розділяємо методи управління кредитним ризиком на три групи.

1) Загальні методи [1; 4; 8; 10; 11]:

- кредитна політика;
- ціноутворення на кредити;
- створення кредитних бюро та рейтингових агентств;
- використання кредитних деривативів.

2) Методи управління кредитним портфелем [2; 4; 7; 9]:

- диверсифікація;
- лімітування;
- створення резервів для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями;
- моніторинг кредитного портфелю.

3) Методи управління окремим кредитом [1; 4; 7; 8]:

- аналіз кредитоспроможності позичальника;
- структурування кредиту;
- документування кредиту;
- способи забезпечення кредиту (застава, гарантія, порука);
- страхування кредиту;
- моніторинг і контроль за кредитом та станом застави;
- ранжування кредиту.

Варто зазначити, що моніторинг прямо чи опосередковано стосується кожного методу управління кредитним ризиком, особливо це спостерігається при управлінні кредитним портфелем

та окремим кредитом. На рівні кредитного портфелю так чи інакше необхідно періодично моніторити і рівень диверсифікації кредитного портфелю, і дотримання встановлених банком лімітів, і достатність створення банком резервів для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями. На рівні окремого позичальника моніторинг позичальників відбувається і на стадії відбору найбільш надійних, і для існуючих позичальників.

При кредитуванні іноземних клієнтів варто оцінювати не лише кредитний ризик, а й ризик країни потенційного позичальника. Складність під час оцінки кредитного ризику та ризику країни позичальника полягає в тому, що кредитний ризик обчислюється кількісно, а ризик країни складно представити у кількісному виразі. При ефективному управлінні кредитний ризик можливо оптимізувати, а ризик країни можна лише врахувати, оскільки вплинути чи змінити його неможливо для банку.

Для ідентифікації ризику країни використовують дані відомих рейтингових агентств. У світовій практиці формуванням рейтингів займаються міжнародні аналітичні агентства і служби та міжнародні і національні рейтингові компанії, які надають послуги на комерційній основі. Найбільш відомими міжнародними аналітичними службами та компаніями, що оцінюють ризик країни, є наступні: Standard & Poor's Rating Group (S&P), Moody's Investor Services, Fitch IBCA, International Investor (II), Business Environment Risk Intelligence (BERI), служба журналу "Euromoney", Institute of Management Development (IMD) та інші. Використання даних вищевказаних агентств дозволяє в більш повній мірі розуміти потенційні ризики іноземного позичальника.

Ще раз варто підкреслити, що глобалізація банківської діяльності передбачає не тільки вихід національних банків на іноземні ринки, а й функціонування закордонних банків в Україні. Тому, якщо іноземні банки візьмуть на себе більший ризик і створять для клієнтів більш вигідні умови кредитування, то українські банки можуть не витримати конкуренції і втратити потенційних клієнтів. Це буде зумовлено тим, що їх політика щодо оцінки кредитного ризику виявиться більш жорсткою, а процентна ставка – більш високою. Отже, українським банкам необхідно враховувати рекомендації Базельського комітету та міжнародний досвід щодо оцінки та управління ризиками. Це дасть змогу здійснювати кредитну діяльність в умовах інтернаціоналізації на належному рівні та укріпити свої конкурентні позиції не лише на власному банківському ринку, а й на міжнародному.

Варто також особливу увагу звернути на кредитний ризик експортоорієнтованих та імпортоорієнтованих позичальників.

Такий умовний поділ кредитних ризиків потрібний лише на сучасному етапі для того, щоб адаптувати національний підхід щодо оцінки кредитного ризику до міжнародних вимог. Але в цей період вітчизняні банки мають бути готовими до серйозної конкурентної боротьби та можливості об'єднань, поглинань та злиття з іноземними банками.

Якщо клієнт є експортоорієнтованим (більше 50 % обсягу реалізації підприємства протягом останніх 12 місяців припадало на експорт), то доцільно врахувати ризики країн, в яких реалізує свої товари та послуги клієнт. Така необхідність зумовлена тим, що у разі відчутного погіршення становища у країні, куди експортує свою продукцію клієнт, це, безумовно, матиме відповідний вплив на можливість контрагентів розрахуватися за товари і послуги і негативно позначиться на діяльності клієнта.

Якщо потенційний позичальник співпрацює з контрагентами різних країн, які мають різний рейтинг, то це не викликає особливих питань. Викликати занепокоєння повинна лише негативна зміна рейтингу країни та негативний прогноз, особливо це актуально, якщо контрагент один. У такому разі позичальника може чекати пониження власного кредитного рейтингу. Тому необхідно здійснювати моніторинг ризику країни (рейтингу) контрагентів експортоорієнтованого позичальника, оскільки це може вплинути на його кредитоспроможність.

Підсумовуючи вищевказане, можна стверджувати, що хоча визначення внутрішнього кредитного рейтингу не передбачає залучення даних зовнішніх рейтингових агентств, усе ж, якщо позичальник є експортоорієнтованим, то моніторинг ризику країни контрагентів позичальника може запобігти виникненню несподіваних утрат для банку, знижуючи таким чином кредитний ризик позичальника.

Інша потенційна загроза банку криється при кредитуванні імпортоорієнтованих позичальників, тобто якщо більше 50% ресурсів, задіяних у виробництві товару імпортується із-за кордону. У такій ситуації діяльність позичальника суттєво буде залежати від вчасної поставки сировини та матеріалів від контрагентів.

Висновок. Таким чином, при обрахунку кредитного ризику необхідно врахування процесу глобалізації банківської діяльності. В Україні глобалізація у банківській сфері проявляється як через присутність іноземних банків на національному банківському ринку, так і шляхом виходу вітчизняних банків на іноземні ринки. При цьому глобалізація банківської діяльності супроводжується зростанням конкуренції між банками, що потребує вдосконалення як проведення банківських операцій, так і системи управління кредитними ризиками у банку, більш чітко ранжуючи потенційних позичальників та визначаючи їх кредитоспроможність.

Література:

1. Банковское дело: стратегическое руководство. – М.: Консалт банкир, 1998. – 432 с.
2. Гаряга, Л.О. Оптимизация кредитного мониторинга на основании моделей оценки портфельного кредитного риска банка / Л.О. Гаряга // Бизнес Информ. – 2008. – № 8. – С. – 53 – 60.
3. Геєць, О.В. Основи банківської справи та управління кредитними ризиками: навч. посібник / О.В. Геєць, В.М. Домрачев, С.Л. Лондар. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 237 с.
4. Дмитренко, М.Г. Кредитування і контроль : навчально-методичний посібник (у таблицях і коментарях) / М.Г. Дмитренко, В.С. Потлатюк. – К.: Кондор, 2005. – 296 с.
5. Кабушкин, С.Н. Управление банковским кредитным риском : учеб. пособие / С.Н. Кабушкин. – М.: Новое знание, 2004. – 336 с.
6. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків" [Електронний ресурс] : постановою Правління НБУ від 15.03.2004 р. № 104. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
7. Примостка, Л.О. Фінансовий менеджмент банку : підручник / Л.О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. КНЕУ, 2004. – 468 с.
8. Сало, І.В. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми: Університетська книга, 2007. – 314 с.
9. Соколинская, Н.Э. Кредитные риски в российском банковском секторе: факторы и менеджмент / Н.Э. Соколинская // Банковские услуги. – 2006. – № 5. – С. 2 – 29.
10. Шахунян, М.Г. Хеджирование кредитных рисков / М.Г. Шахунян // Финансы. – 2007. – №1. – С. 12 – 15.
11. Masters, B. Credit Derivatives and the Management of Credit Risk / B. Masters // Net Exposure (The Electronic Journal of Financial Risk). Vol.1. – №2. – March/April. – 1998. – P. 7.